

УДК 94(477)“1922”:351.824.5:339.543

ПРОТОКОЛИ ЗАСІДАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАРАДИ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТА МИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ (СЕРПЕНЬ-ГРУДЕНЬ 1922 р.)

Дмитро АРХІРЕЙСЬКИЙ
Академія митної служби України,
кафедра філософії та соціально-політичних дисциплін
вул. Рогальова 8, Дніпропетровськ 49044, Україна

У статті проаналізовано протоколи засідань Української економічної наради при Раді Народних Комісарів УСРР та їхній зміст за 1922 р. Окремо подано інформацію про зовнішньоторговельні контакти республіки, а також митну діяльність тодішнього уряду. Назагал оцінено наукове значення цього комплексу документів.

Ключові слова: Українська економічна нарада, протокол, засідання, зовнішня торгівля, митна діяльність.

Протоколи Української економічної наради є цінним джерелом інформації про економічний стан Української Соціалістичної Радянської Республіки (далі – УСРР) у 1920-х роках. Між іншим вони дають уявлення про деякі закономірності та особливості зовнішньоекономічної політики радянської України та певні аспекти митної діяльності.

Українську економічну нараду (далі – УЕН) УСРР було створено при Раднаркомі республіки 28 вересня 1921 р., що повністю вкладалося у рамки реалізації постанови уряду від 30 серпня того ж року щодо переходу країни до нової економічної політики (далі – НЕП)¹. Отже, УЕН створювалася як тимчасовий підрозділ уряду, який мав би займатися економічними проблемами в контексті впровадження НЕПу. Вже 29 вересня 1921 р. відбулося перше засідання УЕН.

Як відомо, 30 грудня 1922 р. І з'їзд Рад СРСР проголосив у Москві створення Союзу Радянських Соціалістичних Республік і прийняв відповідну Декларацію. Протоколи УЕН певною мірою дозволяють виявити, як саме вирішувались економічні питання на засіданнях УЕН Раднаркому в останні місяці наразі “самостійної” Української Соціалістичної Радянської Республіки. Відповідні

---

¹ Верстюк В. Ф., Дзюба Е. Н., Репринцев В. Ф. История Украинской ССР: Хронол. справочник / В. Верстюк, Е. Дзюба, В. Репринцев. Киев, 1990. С. 238, 239.

протоколи зберігаються у справі 52 (“Постанови і протоколи засідань УЕН. 18 липня – 22 грудня 1922 р.”) фонду Р-4 (“Народний комісаріат іноземних справ УСРР”) Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України.

Пропонована стаття є результатом аналізу 17-и протоколів, що зберігаються у зазначеній справі. Перший із них – за № 79, датований 18 липня 1922 р. (чи № 121, якщо рахувати від першого засідання 29 вересня 1921 р.); останній – за № 105 від 22 грудня 1922 р. У справі відсутні протоколи №№ 89–94, датовані вереснем, і №№ 101–104, датовані серединою грудня. Їх відсутність, зрозуміло, порушує повноту аналізу, хоча навряд чи істотно впливає на загальні висновки. Втім, відсутні в справі документи швидше за все зберігаються в інших фондах і справах, тому їх джерелознавчий аналіз – питання часу.

Протоколи є справжніми буклетами, набраними у друкарський спосіб. Вони мають обов’язкову форму: назву документа, номер (у поточному році та загальний) дату і місто, в якому проводились засідання (Харків), перелік присутніх осіб (наркоми або представники наркоматів чи окремих відомств), у двох колонках – формулювання питань, що виносились на порядок денний засідань (ліва колонка), і текст відповідних ухвал (права), підписи голови, керуючого справами і секретаря УЕН, наприкінці – повторно – дата і місце проведення засідання.

Проблемою зовнішньоекономічної торгівлі, як і роботою митних органів, у той час займався Наркомат зовнішньої торгівлі (далі – НКЗТ), тому не дивно, що відповідні питання на засіданнях УЕН озвучував, зазвичай, С. Брон – нарком НКЗТ УСРР. Окремі питання на розгляд ставили деякі інші зацікавлені члени УЕН: Раковський, Затонський, Солодуб, Дудник, Марков, Полоцький, Скрипник та ін.

Які ж питання в рамках зовнішньоекономічної та митної діяльності уряду УСРР розглядалися на засіданнях УЕН у зазначений період часу?

Назагал їх можна розподілити на шість блоків: 1) налагодження УСРР зовнішньоекономічних зв’язків; 2) торговельні взаємовідносини з іншими радянськими республіками; 3) питання імпорту; 4) питання експорту; 5) організація митної справи; 6) організація морської торгівлі.

У контексті налагодження зовнішньоторговельних зв’язків на засіданнях УЕН цього періоду розглядалися такі питання: 1) про дозвіл Уповноваженому НКЗТ (далі – УпНКЗТ) брати участь у роботі Празької виставки (протокол № 81 від 28 липня; ухвалено дозволити)²; 2) про створення Комісії з розробки торговельної угоди з Німеччиною (прот. № 86 від 21 серпня; ухвалили прийняти запропонований текст постанови з деякими поправками)³; 3) про затвердження персонального складу Комісії з розробки російсько-українсько-німецької

---

² Центральный державный архив вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ України), ф. Р-4, оп. 1, спр. 52, арк. 11.

³ ЦДАВОВУ України, ф. Р-4, оп. 1, спр. 52, арк. 29 зв.

торговельної угоди (прот. № 87 від 25 серпня; ухвалено включити до складу Комісії представників УпНКЗТ, УСН, Наркомзему, Укрдержплану та Наркомату зовнішніх справ)⁴; 4) “про дозвіл відрядження голови Правління Акціонерного Товариства “Село-техніка” т. Поплавка до м. Праги” (прот. № 86 від 21 серпня; ухвалили “санкціонувати дозволене головою УЕН відрядження [...] т. Поплавку до м. Праги (Чехо-Словаччина) для ознайомлення із сільськогосподарськими машинами і знаряддями закордонного виробництва [...]”)⁵; 5) “про дозвіл закордонного відрядження члену Правління і технічного директора Укртекстиль-тресту гр. Миренському (прот. № 87; було ухвалено “дозволити відрядження [...] гр. Бернарда Ілліча Миренського до Польщі – до м. м. Варшава і Лодзь та до Німеччини – до м. м. Берлін, Штутгарт і Хемніц [...]”)⁶.

Досягнувши можливості розвивати зовнішньоекономічні контакти з країнами Європи, радянська Україна не забувала про економічні зв'язки і з Російською Федерацією. У цьому напрямку УЕН у другій половині 1922 р. розглянула на своїх засіданнях такі питання: 1) “про участь українських господарських органів у Нижньгородському ярмарку” (прот. № 81; було ухвалено “визначити, що, хоча у дореволюційній час торгівля України майже не орієнтувалася на Нижньгородський ярмарок, втім, з метою встановлення зв'язку і вивчення ринку, визнати доречною і необхідною участь України у Нижньгородському ярмарку”)⁷; 2) лист Раковського з Москви про взаємовідносини між наркоматами і відомствами РРФСР (Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка) і України (прот. № 85 від 14 серпня; члени УЕН ухвалили “взяти до відома, що угода між відомствами РРФСР та УСРР, чинна досі [...], має силу відомчої угоди, і конституційну силу матиме тільки після проведення її через ВЦВК (Всеросійський центральний виконавчий комітет) і ВУЦВК” (Всеукраїнський центральний виконавчий комітет)⁸. Як бачимо, тут безпосередньо про економічні аспекти взаємовідносин наркоматів двох радянських республік нічого не говориться, однак, вони очевидно передбачались, адже йдеться про переддень створення СРСР з єдиним економічним простором; 3) “про угоду між торгпредом РРФСР і УСРР, про організацію змішаного товариства “Штальвермарк” (прот. № 85; ухвалено “взяти до відома [...], що [...] між торгпредом РРФСР та УСРР досягнуто угоду і що (відповідний) матеріал направлено до Головного Концесійного комітету у Москві”⁹. Хоча тут швидше йдеться про закордонну діяльність відомств, утім це питання включається до цього блоку саме як продовження і підтвердження попереднього;

⁴ ЦДАВОВУ України, ф. Р-4, оп. 1, спр. 52, арк. 33.

⁵ Там само. Арк. 30.

⁶ Там само. Арк. 34 зв.

⁷ Там само.

⁸ Там само. Арк. 26.

⁹ Там само.

4) про організацію ярмарків в Україні (прот. № 95 від 6 жовтня). Тут ведеться мова про поживлення внутрішньої торгівлі. УЕН вирішила: ухвалити такий висновок Укрдержплану з питання організації ярмарків в Україні:

З метою більш успішного розвитку на Україні внутрішньої торгівлі необхідно відновити низку ярмарків, які мають місцеве значення, для чого покласти на Губеско, Вукрспілку, Біржові Комітети та інші торговельні організації завдання вжити відповідних заходів [...]. З тією ж метою з боку Губеско може бути надана допомога повітам при відновленні містечкових і сільських ярмарків. Ця робота в Губеско здійснюється під керівництвом Комвноторгу.

Визнаючи, що Харківські – Покровський і Хрещенський, а також Київський контрактний ярмарки мають неабияке обласне значення, покласти завдання їх організації і нагляд за ними на центр, розпочавши підготовчу роботу з відновлення Хрещенського і Київського контрактного (ярмарку – Д. А.) у поточному році, а Покровського – влітку наступного.

З метою більш успішного відновлення ярмаркової справи на Україні видати положення про відкриття і організацію ярмарків.

Визнати необхідною організацію контрактного ярмарку у Києві, здійснювати (відновлення – Д. А.) під керівництвом центру із залученням [...] Київської Губекономради.

[...] Вважати припустимою організацію цього року Каховського ярмарку силами місцевої Губекономради і виключно за рахунок місцевих коштів¹⁰.

5) “про встановлення економічних зв’язків з різними частинами Федерації” (прот. № 98 від 27 жовтня; було ухвалено “визнати доцільність встановлення економічного зближення України з різними частинами Федерації і Союзних Республік, – передати це питання до Комісії з Внутрішньої торгівлі, запропонувавши їй представити свої думки про форму зв’язку з УЕН”)¹¹;

б) “про необхідні заходи для забезпечення збору врожаю цукрового буряка” (прот. № 98; ухвалили “надіслати телеграму РПО (Рада праці та оборони РРФСР – Д. А.) такого змісту:

[...] УЕН констатує повну відірваність Цукортресту, 80 % підприємств якого знаходяться на Україні, від місцевих і центральних державних органів України. Користуючись даним випадком, УЕН звертає увагу РПО на те, що аналогічна ситуація існує з низкою трестів і що вона (УЕН – Д. А.) не бере на себе відповідальність за їхню роботу [...]¹².

---

¹⁰ ЦДАВОВУ України, ф. Р-4, оп. 1, спр. 52, арк. 38 зв.

¹¹ Там само. Арк. 45 зв.

¹² Там само.

Чимала увага на засіданнях УЕН приділялася проблемі імпорту. І недивно, адже зруйнована внаслідок тривалих воєн економіка України потребувала нових технологій, капіталів, техніки, відчувався гострий дефіцит споживчих товарів.

Отож справі імпорту присвячено такі питання: 1) “про закупівлю Київським Зовнішторгом Верхньо-Сілезького вугілля” (прот. № 79 від 18 липня)¹³; 2) про зняття мита на ввезення закордонних тракторів (прот. № 80 від 21 липня; ухвалено звернутися до Ради праці та оборони з проханням зняти мита на ввізні трактори і парові плуги)¹⁴; 3) “про безмитний ввіз рибальських приладів з-за кордону для ВУКС (Всеукраїнська кооперативна спілка – Д. А.)” (прот. № 81 від 28 липня; ухвалили “запропонувати ВУКС узгодити це питання з УпНКЗТ і дати на підпис Гол(-ові) УЕН”)¹⁵; 4) “міркування про можливість закупівлі (виноградних) чубуків у Франції, Вірменії і (на) Кавказі” (прот. № 81; ухвалено “запропонувати Наркомзему на одному з найближчих засідань УЕН подати доповідь про стан виноградарства і про заходи з його відновлення”)¹⁶; 5) про скасування мита на книги, що надходили з-за кордону на адресу ВУКС (прот. № 82 від 4 серпня; ухвалили “визнати за необхідне зняти мито на книги, які надходили на адресу Вукоспілки з-за кордону згідно з угодою із закордонними представниками кол(-ишніх) українських кооперативних центрів, про що відповідним чином клопотатися перед Москвою”)¹⁷; 6) “клопотання ВУКС перед НКЗТ РРФСР про встановлення безмитного ввозу рибальських сіток і ниток з-за кордону і про скасування мита на сітки, що вже надійшли” (прот. № 86 від 21 серпня; ухвалено “просити Вукоспілку представити на засідання УЕН 25 серпня доповідь про результати весняного вилову риби і про підготовку до осіннього вилову. Одночасно передбачалося доручити Укрдержнаргоспу і Наркомпроду з’ясувати готовність їхніх органів до забезпечення рибної промисловості необхідними матеріалами”)¹⁸; 7) “про безмитний пропуск і безгрошове провезення медвантажів протиепідемічної Комісії Ліги Націй” (прот. № 95 від 06 жовтня; ухвалили “визнати за необхідне, аби медичні вантажі, що направляються до України протиепідемічною Комісією Ліги Націй, були звільнені від мита і сплати за перевезення [...]”)¹⁹; 8) про звільнення від митних зборів с(-ільсько)-г(-осподарських) машини, що прибули до організації Нансена, і вантажних автомобілів, що прибули на адресу “АРА” (прот. № 96 від 17 жовтня; ухвалено звільнити від митних зборів зазначену техніку, “згідно з поданням повноваженого представника при закордонних організаціях Допголоду від 7 жовтня, № 4011”)²⁰; 9) “про порядок експлуатації закордонних тракторів” (прот.

¹³ ЦДАВОВУ України, ф. Р-4, оп. 1, спр. 52, арк. 3 зв.

¹⁴ Там само. Арк. 5 зв.

¹⁵ Там само. Арк. 10 зв.

¹⁶ Там само. Арк. 8 зв.

¹⁷ Там само. Арк. 14 зв.

¹⁸ Там само. Арк. 28 зв.

¹⁹ Там само. Арк. 37 зв.

²⁰ Там само. Арк. 40 зв.

№ 98 від 27 жовтня; ухвалили “визнати можливим організацію змішаних товариств за участю держави та іноземного капіталу з механічної (тракторної) обробки земель в Україні:

Надати іноземним фірмам права ввозу до України тракторів для організації ними тракторних загонів з метою обробки землі.

Надати іноземним фірмам права укладати угоди з кооперативними організаціями і селянськими товариствами з метою обробки земель тракторами, що перебувають у їхньому користуванні, за умови, що зазначені угоди укладатимуться на термін, передбачений основним положенням, яке вироблене Наркомземом, і реєструватимуться в Наркомземі та його місцевих органах.

За надане іноземним фірмам право експлуатації тракторів на Україні стягується на користь УСРР певний відсоток з чистого прибутку, однак не менше 5 %, причому прибуток встановлюється відповідно до фінансової звітності підприємців [...].

З огляду на встановлення нових принципів у допущенні (до України) іноземних фірм, доручити Концескому узгодити дане питання з Головним Концесійним комітетом РРФСР і оформити його у РПО²¹.

10) про встановлення контингентів на ввезення з-за кордону с(-ільсько)-г(-осподарських) машин, цукру і мануфактури (прот. № 99 від 3 листопада; ухвалено “затвердити постанову Бюро Укрдержплану від 2 листопада про встановлення контингенту на ввезення с-г машин, цукру і мануфактури”)²².

Не залишалась поза увагою уряду УСРР та УЕН і проблема експорту. Тільки експорт, передусім сировини, на думку більшовицького керівництва, міг дати необхідні кошти для відновлення і оздоровлення економіки. На засіданнях УЕН у цей час проблемі експорту було присвячено такі питання: 1) “про затвердження номенклатури сировини і товарів, які мають бути експортованими” (прот. №№ 81, 82; ухвалено передати це питання на розгляд Держплану, аби той дав відповідні висновки)²³; 2) про затвердження статуту Товариства “Експорт-Руда” (прот. № 85; ухвалили затвердити)²⁴; 3) про поширення на території України чинності постанови РПО “Правила надання Держбанком кредитів для сплати вивізного мита держустановам, підприємствам і значним госпорганам, які експортують товари за кордон” (прот. № 86 від 21 серпня; ухвалено дану постанову прийняти)²⁵; 4) висновки Держплану з питання затвердження номенклатури сировини і товарів,

---

²¹ ЦДАВОВУ України, ф. Р-4, оп. 1, спр. 52, арк. 44 зв.

²² Там само. Арк. 51 зв.

²³ Там само. Арк. 12, 14 зв.

²⁴ Там само. Арк. 26.

²⁵ Там само. Арк. 29 зв.

які можуть експортуватися (прот. № 86; ухвалили тимчасово зняти з розгляду УЕН)²⁶; 5) “телеграма т. Аралова про продаж Туреччині сурума” (прот. № 95; ухвалено “надіслати телеграму т. Аралову такого змісту:

Можемо негайно вислати 1000 літрів протичумної сироватки за ціною [...] 150 крб. літр, всього 150 тис. крб. золотом. Вважаємо за необхідне одночасно з відправленням (сурума) відрядити нашого інструктора [...]”²⁷.

6) про міру участі УРНГ (Українська рада народного господарства – Д. А.) та УпНКЗТ у роботі Товариства “Хлібопродукт” (прот. №№ 95, 96; ухвалили “запропонувати т.т. Брону і Кальмановичу повідомити УЕН про наслідки своїх переговорів з цього питання у Москві [...]”²⁸; 7) “про звільнення марганцевої руди, яка вивозиться за кордон, від сплати мита” (прот. № 97 від 20 жовтня; ухвалено “прийняти до відома телеграму РПО про те, що Тарифним Комітетом [...] 29 вересня ц. р. для марганцевої руди при вивозі її за кордон встановлено безмитний пропуск”²⁹; 8) про врегулювання взаємовідносин між “Експорт-лісом” і Волинським Губліквідкомом (прот. № 98 від 27 жовтня; ухвалено “запропонувати Волинській Губекономнаradі передати ліс, який є державним експортним фондом, органам Уповнаркомзовнішторгу [...]”³⁰); 9) про дії колишнього Уповноваженого “Експорт-лісу” Кронгауза у справі обліку “лісоекспортних матеріалів” у Чернігівській губернії (прот. № 98; ухвалили “взяти до відома заяву товариша Брона про те, що гр(-омадянина) Кронгауза за перебільшення своїх повноважень зміщено з посади”³¹; 10) про порядок видачі ліцензій для закупівель і продажу товарів за кордон (прот. № 99 від 3 листопада; ухвалено прийняти відповідну постанову)³²; 11) про необхідність заборони вивезення за кордон шерсті і коноплі (прот. № 99; ухвалили передати питання до Укрдержплану для висновків)³³.

Наступний блок питань пов’язаний з організацією митної справи. У цей період митні органи підпорядковувались НКЗТ УСРР (звісно, під загальним контролем Москви), тому не має нічого дивного у тому, що митна діяльність, навіть за протоколами УЕН, тісно перепліталася з проблематикою експорту-імпорту. До групи питань з митної справи включено такі, які характеризують роботу митного апарату, фінансові аспекти діяльності НКЗТ, а, отже, митних структур і питання тарифної політики.

До таких питань відносились: 1) положення про Митно-тарифний комітет при УпНКЗТ (прот. № 81 від 28 липня; ухвалено “передати даний проект на

²⁶ ЦДАВОВУ України, ф. Р-4, оп. 1, спр. 52, арк. 29 зв.

²⁷ Там само. Арк. 39 зв.

²⁸ Там само. Арк. 37 зв., 40.

²⁹ Там само. Арк. арк. 43 зв.

³⁰ Там само. Арк. 45.

³¹ Там само. Арк. 45 зв.

³² Там само. Арк. 51 зв.

³³ Там само. Арк. 52.

попередню розробку до Малої РНК”)³⁴; 2) ”про митний тариф з вивізної європейської торгівлі” (прот. № 81; ухвалено “запропонувати зацікавленим відомствам терміново ознайомитись з положенням про митний тариф з вивізної європейської торгівлі, дати свої висновки. Внести це питання в (порядок денний – Д. А.) найближчого засідання (УЕН), зобов’язати УпНКЗТ надіслати цей матеріал усім зацікавленим Народним Комісарам”)³⁵; 3) про встановлення терміну для отримання одержувачами зі складів митниць вантажів, що надходять з-за кордону (прот. № 81; ухвалили “визнати за необхідне встановити тритижневий термін для отримання вантажів, що прибували з-за кордону, одержувачами з моменту повідомлення їх про прибуття вантажу; у випадку неотримання вантажу зі складів митниці і УпНКЗТ у зазначений термін – доручити УпНКЗТ звертатися до УЕН з пропозицією про новий розподіл і призначення вантажу”)³⁶; 4) про надання УпНКЗТ частини коштів, отриманих унаслідок продажу посівматеріалу і переданих “Село-Допомозі” (прот. № 81; ухвалено “запропонувати УпНКЗТ узгодити питання про суму коштів з Наркомземом та УпНКФ і передати на підпис Голові УЕН”)³⁷; 5) про надходження митних зборів (прот. № 95 від 6 жовтня; ухвалено “перенести питання на засідання Раднаркому. Зобов’язати Комісію при НКДК (Наркомат державного контролю – Д. А.) з питання вивчення надходжень митних зборів надати у призначений їй термін доповідь у РНК, Уповнаркомзовнішторгу – співдоповідь [...]”)³⁸; 6) про надання УпНКЗТ права приймати радянські грошові знаки в обмін на переказ за кордон (прот. № 98 від 27 жовтня; ухвалили постанову прийняти, але через пресу текст її не розголошувати)³⁹; 7) проект постанови “про видачу Держбанком позик для сплати ввізного мита держустановами, підприємствами і значними госпорганізаціями” (прот. № 98; ухвалено “постанову прийняти; запропонувати Уповнаркомфіну і Держбанку у триденний термін оформити відкриття кредитів під ввізні та вивізні мита, згідно з постановою РПО)⁴⁰; 8) про результати ревізії “Село-Допомоги”, Наркомзема, УпНКЗТ і Наркомпрода щодо виконання ними угоди про посівматеріал і про відповідні кошти (прот. № 98; ухвалили “запропонувати НКДК у триденний строк розглянути питання по суті, узгодивши інтереси всіх зазначених установ”)⁴¹; 9) “про утримання митного апарату” (прот. № 98; ухвалено “запропонувати Уповнаркомфіну і Уповнаркомзовнішторгу у триденний термін відшукати хоча

---

³⁴ ЦДАВОВУ України, ф. Р-4, оп. 1, спр. 52, арк. 7 зв.

³⁵ Там само. Арк. 10 зв.

³⁶ Там само. Арк. 8.

³⁷ Там само. Арк. 10 зв.

³⁸ Там само. Арк. 39 зв.

³⁹ Там само. Арк. 45.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Там само. Арк. 45 зв.

б тимчасові ресурси для утримання митного апарату. Запропонувати Уповнаркомзовнішторгу внести до РНК питання про подальше існування їхнього апарату [...]”⁴².

Окремо на порядку денному засідань УЕН стояли питання поновлення й організації морської торгівлі. Україна мала вагомий попередній досвід морської торгівлі, тому більшовики взірця 1922 р., прагнучи у будь-який спосіб пожвавити міжнародну торгівлю взагалі, не могли ігнорувати цього напрямку. Відповідно на засіданнях УЕН розглядалися питання про відновлення морських портів, торговельного флоту і впорядкування морської торгівлі взагалі.

Українською економічною нарадою розглядалися, зокрема, такі питання: 1) про Чорноморсько-Азовський округ (прот. № 83 від 7 серпня; ухвалено:

підтвердивши попередню постанову УЕН з питання про торговельне мореплавання на Чорному і Азовському морях, вважати за необхідне, аби торговельне мореплавання було організаційно пов’язане з урядом України, здійснюючись у межах загальних норм мореплавання, вироблених Москвою.

Створити Комісію [...], якій доручити визначити форму управління українськими портами, за якої уряд УСРР мав би можливість висловлювати свою волю і забезпечувати захист своїх інтересів, дотримуючись витриманості загальнофедеральних планових завдань [...]”⁴³.

2) “положення про Обласний Комітет з портових справ” (прот. № 86 від 21 серпня; ухвалили прийняти цю постанову і просити РПО її затвердити)⁴⁴; 3) “про право на труби, що знаходяться на території Таганрозького торговельного порту” (прот. № 86; ухвалено “запропонувати НКДК надати свої висновки про належність труб”)⁴⁵; 4) про відкриття Чорноморських портів (прот. № 95 від 6 жовтня; ухвалили “передати питання на розгляд до Укрдержплану, якому слід надати свої висновки на наступному засіданні УЕН. Запропонувати всім зацікавленим відомствам надати свої міркування з (цього) питання і необхідні Укрдержплану дані та матеріали”)⁴⁶; 5) про заходи, пов’язані з розвантаженням пароплавів, що прибули з-за кордону до Одеси (прот. № 99 від 3 листопада; ухвалено “створити комісію [...], якій доручити терміново розглянути питання про кошти і про вагони, необхідні для розвантаження пароплавів, які прибувають з-за кордону до Одеси, і результати своєї роботи дати на підпис Голові Раднаркому [...]”⁴⁷.

⁴² ЦДАВОВУ України, ф. Р-4, оп. 1, спр. 52, арк. 46 зв.

⁴³ Там само. Арк. 17 зв.

⁴⁴ Там само. Арк. 29 зв.

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ Там само. Арк. 39.

⁴⁷ Там само. Арк. 52.

Проаналізувавши протоколи засідань Української економічної наради при РНК УСРР другої половини 1922 р., що мали пряме відношення до діяльності Наркомату зовнішньої торгівлі можна прийти до декількох висновків. По-перше, у 1922 р., не зважаючи на запровадження роком раніше нової економічної політики, все ще відчувались пережитки політики “воєнного комунізму” з її надмірною централізацією, прагненням “центру” контролювати будь-які найдрібніші питання. По-друге, розглядаються і реалізуються питання іноземних кредитів, змішаних акціонерних товариств, створення галузевих трестів та їхнього виходу на світовий ринок, принаймні як імпортерів сировини (звісно, під невсипним контролем комуністичного режиму). По-третє, протоколи УЕН чітко засвідчують, що в переддень створення СРСР окремі радянські республіки фактично не мали ніякої економічної незалежності і будь-які ключові питання уряд Християна Раковського був змушений узгоджувати з Москвою, з російськими наркоматами та відомствами. Таким чином, Радянська Україна втрачала свої останні “самостійницькі декорації”.

**PROTOCOLS OF THE MEETINGS OF UKRAINIAN ECONOMIC
CONFERENCE AS A SOURCE FOR THE HISTORY OF FOREIGN
TRADE AND CUSTOMS ACTIVITIES OF SOVIET UKRAINE
(AUGUST–DECEMBER 1922)**

Dmytro ARKHIREISKYI

Academy of Customs Service of Ukraine, Chair of Philosophy and
Socio-political Disciplines

8 Rohal'ova str., Dnipropetrovsk 49044, Ukraine

In the article the analysis of protocols of meetings of the Ukrainian economic conference out at RNK (Government) of Soviet Ukraine (in 1922) as a historical source is carried. A presence in them of information turns out about the foreign trade contacts of republic, and also custom activity of that time government. The scientific value of this complex of documents is estimated.

Key words: Ukrainian economic conference, protocol, meeting, foreign trade, custom activity.

**ПРОТОКОЛЫ ЗАСЕДАНИЙ УКРАИНСКОГО
ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОВЕЩАНИЯ КАК ИСТОЧНИК ПО
ИСТОРИИ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ И ТАМОЖЕННОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОВЕТСКОЙ УКРАИНЫ
(АВГУСТ–ДЕКАБРЬ 1922 г.)**

Дмитрий АРХИРЕЙСКИЙ

Академия таможенной службы Украины, кафедра философии и социально-
политических дисциплин

ул. Рогальова 8, Днепрпетровск 49044, Украина

В статье осуществлен анализ протоколов заседаний Украинского экономического совещания при Совете Народных Комиссаров УССР (1922 г.) как исторического источника. Выяснено наличие в них информации о внешнеторговых контактах республики, а также таможенной деятельности тогдашнего правительства. Оценено научное значение данного комплекса документов.

Ключевые слова: Украинское экономическое совещание, протокол, заседание, внешняя торговля, таможенная деятельность.

Стаття надійшла до редколегії 30.05.2011

Прийнята до друку 27.08.2011

